

Η εμπειρία και οι εστιασμένες παρεμβάσεις πρόληψης σε ειδικούς πληθυσμούς

Άννα Τσιμπουκλή

Επίκουρη Καθηγήτρια ΕΚΠΑ

Δια βίου μάθηση, δυναμική
ομάδας και Εκπαίδευση Ενηλίκων

Κεντρικές παραδοχές- η κουλτούρα

- Η χρήση ουσιών υπήρχε ανέκαθεν και θα εξακολουθεί να υπάρχει
- Ο τρόπος που εισάγεται ένα ναρκωτικό, το άτομο που το εισάγει και οι συνθήκες εισαγωγής του καθορίζουν συχνά τον τρόπο με τον οποίο μία κουλτούρα αντιδρά στην παρουσία και χρήση του
- Η χρήση νέων ουσιών (πειραματικών) ξεκινά από τη νεολαία και από ανθρώπους στο περιθώριο της κοινωνίας.
- Το ναρκωτικό περνά σταδιακά στην ελίτ και στα υπόλοιπα στρώματα.
- Το μάρκετινγκ χρησιμοποιεί κινηματογραφικούς αστέρες, μουσικούς κλπ «Αυτοί χρησιμοποιούν το προϊόν. Γιατί όχι κι εσείς;».
- Η μίμηση της συμπεριφοράς όσων θεωρούμε σημαντικούς στην κουλτούρα μας δεν είναι ασυνήθιστο φαινόμενο.
- Αργότερα ανακαλύπτουμε αν η ουσία είναι επιβλαβής, δραστική, χρήσιμη ή δυσλειτουργική.

Παραδοχές- η κουλτούρα

- Από τη στιγμή που μια συμπεριφορά ριζώνει σε μια κουλτούρα, χρειάζονται έως και 50 χρόνια προκειμένου να αλλάξει.
- Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης επηρεάζουν τους τρόπους χρήσης ουσιών μέσα από τις ειδήσεις, τα περιοδικά, τις διαφημίσεις, τις τηλεοπτικές εκπομπές, τις ταινίες κλπ. παίζουν ένα σημαντικό ρόλο
- Μπορούν να ενημερώσουν ή να παραπληροφορήσουν, να εκπροσωπήσουν ή να διαστρέψουν την ανθρώπινη συμπεριφορά και τις συνέπειες της
- Ο κινηματογράφος και η τηλεόραση με γλυκές, διασκεδαστικές, συναρπαστικές ή ρομαντικές εικόνες, συμβάντα ή ιστορίες στις οποίες πρωταγωνιστούν η χρήση τσιγάρου, αλκοόλ, μαριχουάνας και κοκαΐνης.
- Η «διαφήμιση» (π.χ. «Καταπραϋντικό Σιρόπι της κυρίας Γουίνσλοου», «Γιατρικό για τις κράμπες της Λύδια Πίνκχαμ»)

Παραδοχές - η διαθεσιμότητα

- Όποτε έχουμε αυξημένη διαθεσιμότητα μιας ουσίας, έχουμε και αυξημένη χρήση της ουσίας.
- Όταν έχουμε αυξημένη χρήση, έχουμε πάντα και αυξημένη κατάχρηση και αύξηση των ατόμων που αντιμετωπίζουν προβλήματα εξαιτίας της ουσίας.
- Όποια κι αν είναι η ουσία, από τη στιγμή που γίνεται εύκολα διαθέσιμη, νόμιμα ή παράνομα, έχουμε αυξημένη χρήση και αυξημένη κατάχρηση.

Παραδοχές- η διαθεσιμότητα

- Η χρήση ναρκωτικών με αργή, ποσοστιαία, αυξανόμενη πρόοδο μπορεί να οδηγήσει σε μια κρίσιμη μάζα χρήσης.
- Η κρίσιμη μάζα χρήσης δημιουργεί νέους χρήστες
- Όταν επιτυγχάνεται μια κρίσιμη μάζα χρηστών (αριθμητικά και σε τύπους χρηστών) η ηλικία έναρξης της χρήσης αρχίζει να πέφτει (π.χ. η επιδημία κοκαΐνης – κραχ στις Ηνωμένες Πολιτείες στη δεκαετία του 1980/’ναρκωτικά της κρίσης/Ελλάδα 2013).
- Χaosτικές κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες ενισχύουν την χρήση (πχ. Αγγλία, – αλκοολικά παιδιά από την ηλικία των επτά χρονών -ποσοστό θανάτων 1 στους 20 λόγω του αλκοόλ. Χρειάστηκαν περίπου 100 χρόνια για να ελεγχθεί αυτό το φαινόμενο).
- Η επιστημονική αντιπαράθεση για την τοξικότητα και τις επιδράσεις των διαφόρων ουσιών οδήγησε σε σοβαρή κοινωνική αμφιθυμία.
- Τα αποτελέσματα της χρήσης έχουν αρνητικές συνέπειες στην υγεία, στην ικανότητα μάθησης και επίλυσης προβλημάτων και στην ανθεκτικότητα στη ματαίωση. Επηρεάζουν συνολικά μια κοινωνία.

Παραδοχές

- Πολλοί άνθρωποι που βιώνουν κοινωνικό αποκλεισμό ή ψυχικό πόνο καταφεύγουν στην χρήση ουσιών
- Άνθρωποι που βιώνουν μεγάλο πόνο, αναζητούν τις ουσίες παρά τις υπάρχουσες ποινές ή τη νομοθεσία.
- Πολλοί ρισκάρουν ακόμη και την τιμωρία ή άλλες συνέπειες, παρά τα όρια που θέτει μια κοινωνία.
- Αρκετοί υπερβαίνουν αυτά τα όρια προσπαθώντας να ανακουφιστούν από τον πόνο τους.
- Όσοι κάνουν χρήση για μιμητικούς λόγους ή για να είναι στη μόδα, σταματούν.
- Ωστόσο, πολλοί χρήστες που βρίσκονται στη χρήση λόγω κοινωνικού ή ψυχικού πόνου συνεχίζουν τη λήψη ουσιών παρά τις κοινωνικές συνέπειες.
- Η άποψη ότι ο ποινικός κοινωνικός έλεγχος (όπως είναι η φυλακή) θα φέρει από μόνος του αποτέλεσμα, έχει ήδη αποδειχθεί ανεπιτυχής.
- Στις Η.Π.Α. στη διάρκεια των δεκαετιών του '70 και του '80, σημαντικά χρηματικά ποσά δαπανήθηκαν στην εφαρμογή του νόμου, ενώ οι πόροι θεραπείας αφέθηκαν να μαραζώσουν. Τα
- Το αποτέλεσμα ήταν μεγάλες λίστες αναμονής για θεραπεία.
- Όσοι κάνουν χρήση / κατάχρηση λόγω κοινωνικού ή ψυχικού πόνου, κατά τη φυλάκισή τους δεν παρουσιάζουν αλλαγή εάν δεν υπάρχει θεραπεία.
- Χωρίς επιλογές θεραπείας, απελπίζονται ακόμη περισσότερο. Δεν έχουν πια σημαντικούς κοινωνικούς δεσμούς, δεν έχουν δεξιότητες ή θετικές κοινωνικές αξίες.
- Παραμένουν μια ομάδα συνεχιζόμενης απαίτησης για χρήση ουσιών που παρά τις υπόλοιπες προσπάθειες, διατηρεί ένα δίκτυο που σχετίζεται με τα ναρκωτικά.

Παραδοχές- το κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο

- Κοινωνική ταραχή
- Αποδόμηση αξιών
- Ανεργία και εγκατάλειψη της νεολαίας
- Αποδόμηση και έλλειψη εργασιακών και κοινωνικών ρόλων
- σημαντικές αλλαγές και διαφοροποιήσεις στο χώρο εργασίας,
- ενίσχυση της φτώχειας και
- οικονομική αναταραχή
- αυξημένη διαθεσιμότητα ναρκωτικών
- πιθανότητες για αύξηση των θανάτων από τη χρήση ουσιών,
- Εγκληματικότητα
- αυξημένα έξοδα για νοσηλεία σε γενικά νοσοκομεία και ψυχιατρεία
- εγκατάλειψη παιδιών και
- εμφάνιση σημαντικού αριθμού αστέγων.

Παραδοχές

- Η αύξηση της χρήσης ουσιών, η διαθεσιμότητα συγκεκριμένων ουσιών και η προδιάθεση κατάχρησης σε αυξανόμενους αριθμούς, σχετίζεται στενά με το κοινωνικό πλαίσιο.
- Ο καθένας μας και όλοι μαζί έχουμε την ευθύνη πρόληψης και θεραπείας.
- Ο καθένας μας έχει την υποχρέωση να προσπαθεί να αναλύει τους παράγοντες που συμβάλλουν στην χρήση ουσιών.
- Οι παράγοντες είναι κοινωνικοί, βιολογικοί, ψυχολογικοί, πολιτισμικοί, θρησκευτικοί, πολιτικοί, οικονομικοί και φαρμακολογικοί.
- Δεν υπάρχει πουθενά το «μαγικό χάπι» που σε κάνει καλά.
- Κυρίαρχη αντίληψη φαρμακοθεραπείας ως μέσο εξοικονόμησης πόρων είχε ως αποτέλεσμα να αυξηθεί ο αριθμός των αστέγων (ΗΠΑ)
- Η κοινωνία που υιοθετεί μια ουσία για να λύσει τα προβλήματά της, χωρίς να σκέφτεται το σύνολο των ανθρώπινων αναγκών δεν οδηγείται σε λύσεις.

Ανήλικοι χρήστες

- Προμήθεια προς ιδία χρήση,
- Κατοχή με σκοπό την εμπορία/διακίνηση
- Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (κλοπές, διακεκριμένες κλοπές, ληστείες),
- Πράξεις που στις περισσότερες περιπτώσεις σχετίζονται με τη χρήση ουσιών (δηλαδή την εξεύρεση των οικονομικών μέσων για εξασφάλιση της ουσίας).
- Παράνομη είσοδο στη χώρα.
- Οι περισσότεροι κρατούμενοι (16,17,18 ετών) είναι υπότροποι, εγκλείονται δηλαδή έπειτα από προηγούμενη και επανειλημμένη εμπλοκή με τη Δικαιοσύνη κατά την οποία δεν απέδωσαν εξω-ιδρυματικά μέτρα μεταχείρισης (αναμορφωτικά μέτρα), ενώ συχνά επιστρέφουν στη φυλακή μετά την αποφυλάκισή τους.
- Στην πλειονότητά τους είναι υπόδικοι.

Προφίλ

- Στην πλειονότητά τους, εγκαταλείπει το σχολείο συνήθως στη διάρκεια του Γυμνασίου.
- Κάποιοι έχουν καταδικαστεί ξανά στο παρελθόν, μέχρι και πέντε φορές στα τελευταία τρία χρόνια.
- Η ποινική κατάσταση κάποιων είναι τόσο επιβαρημένη, που και οι ίδιοι δεν την γνωρίζουν ακριβώς.
- Κύρια ουσία χρήσης είναι η ηρωίνη (καταρχήν με ενδοφλέβια χορήγηση, αλλά και μέσω καπνίσματος ή εισπνοής), συνήθως, σε καθημερινή βάση,
- Ακολουθούν η κοκαΐνη (με κάπνισμα, εισπνοή και ενέσιμη χρήση), τα χάπια και το χασίς, με ηλικία έναρξης τα δεκατρία-δεκατέσσερα έτη.
- Στις περισσότερες περιπτώσεις οι ερωτώμενοι /κάνουν παράλληλη χρήση διαφορετικών ουσιών (ηρωίνης, κοκαΐνης, χαπιών, αλκοόλ).
- Μέση ηλικία έναρξης τα δεκαέξι-δεκαεπτά έτη
- Οι περισσότεροι δηλώνουν ότι εάν τους δοθεί η ευκαιρία χρήσης μέσα στη φυλακή, θα δυσκολευτούν να την αρνηθούν.

Χρήση Ουσιών

- Το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού (ίσως και το 70%) κάνει χρήση ναρκωτικών ουσιών (ηρωίνης, κοκαΐνης, χαπιών, χασίς), συχνά, παράλληλη (πολυτοξικομανία)
- Ηλικία έναρξης στην αρχή της εφηβείας.
- Η πλειονότητα παρουσιάζει αρκετά προβλήματα υγείας, με κυριότερα την ηπατίτιδα Β και C,
- Συχνά οδοντιατρικά προβλήματα.
- Τα κυριότερα ψυχο(παθο)λογικά προβλήματα συνίστανται σε καταθλιπτικές και αγχώδεις διαταραχές, διαταραχές του ύπνου και διαταραχές προσωπικότητας.
- Συχνοί είναι οι αυτοτραυματισμοί.

Οικογενειακή Κατάσταση

- Προέρχονται, κυρίως, από μονογονεϊκές οικογένειες (ως αποτέλεσμα διαζυγίου ή εγκατάλειψης ή θανάτου του ενός γονέα).
- Οι αλλοδαποί έχουν έρθει στην Ελλάδα, συχνά, μόνοι τους ή με τα αδέρφια τους.
- Το επάγγελμα των γονέων είναι, συνήθως, τεχνικής φύσης όσον αφορά τον πατέρα και κάποια ανειδίκευτη εργασία (συχνά και ως βοηθός του πατέρα) ή οικιακά όσον αφορά τη μητέρα.
- Το μορφωτικό επίπεδο των γονέων δεν προκύπτει με ακρίβεια
- Στο σύνολό τους εγκαταλείπουν το σχολείο σχετικά νωρίς (πριν από το Λύκειο)
- Τα ίδια τα παιδιά έχουν εργαστεί περιστασιακά
- Υπάρχουν περιπτώσεις όπου και ο ένας από τους γονείς αναπτύσσει παραβατική/ εγκληματική συμπεριφορά (αδικήματα με οικονομικά οφέλη συμπεριλαμβανομένου του εμπορίου ναρκωτικών)

Συνθήκες Κράτησης και Θυματοποίηση

- Κακή ποιότητα του φαγητού, έλλειψη θέρμανσης και ζεστού νερού, περιπτώσεις συνωστισμού στα κελιά.
- Συχνά επεισόδια βίας, κυρίως ανάμεσα σε παλαιότερους και νεότερους έγκλειστους.
- *«οι φυλακές ανηλίκων είναι η βιομηχανία του εγκλήματος. Όσοι βγαίνουν ξαναγυρνάνε, κατά κύριο λόγο, γιατί μαθαίνουν από τους παλιότερους τα πράγματα από πρώτο χέρι. Είναι ένα είδος σχολής του εγκλήματος. Μόνο το οικογενειακό περιβάλλον μπορεί να τους κρατήσει έξω».*
- φαινόμενο των συμμοριών μέσα στη φυλακή και οι μεταξύ τους συγκρούσεις
- Περιπτώσεις βιασμών μεταξύ κρατουμένων.
- Η ομαδοποίηση ανά εθνικότητα ή/και τοπικές περιοχές δεν αποτελεί πρόκληση για άλλους

Παραβατικότητα και Θυματοποίηση

- Το οικογενειακό ιστορικό περιλαμβάνει:
 - • διαζύγιο των γονιών (για επτά κρατούμενους),
 - • εγκατάλειψη από τον ένα γονέα (για έναν κρατούμενο), και
 - • θάνατο του ενός γονέα (για δύο κρατούμενους).
 - • συχνές συγκρούσεις γονέων
 - • κακοποίηση της μητέρας από τον πατέρα ή τον πατριό.
 - • σοβαρά ιατρικά ή/και ψυχιατρικά προβλήματα των γονιών (μία μητέρα έχει νοσηλευτεί για κατάθλιψη)
 - • χρήση ουσιών/αλκοόλ ή
 - • θάνατος από χρήση ουσιών από τον ένα γονέα, από αδέρφια ή από πολύ στενά συγγενικά πρόσωπα, καθώς, και
 - • παραβατικότητα/εγκληματικότητα, ακόμη και
 - • σωφρονιστικός εγκλεισμός κάποιου μέλους της οικογένειας.
 - • Άνεργοι γονείς, συχνά, και λόγω ιατρικών προβλημάτων.
 - • σε δύο περιπτώσεις αλλοδαπών οι γονείς έχουν παραμείνει στη χώρα προέλευσης.).

Εξαρτημένες γυναίκες

- Σήμερα, με την ένταση της οικονομικής κρίσης αρκετές εξαρτημένες γυναίκες εξασφαλίζουν χρήματα, για να συντηρήσουν τον εθισμό τους, κυρίως μέσω της πορνείας (Velasquez e tal; Stotts, 2003).
- Πορνεία, αστεγία, σοβαρά ιατρικά, ψυχολογικά, ψυχιατρική συν-νοσηρότητα .
- Η διεθνής βιβλιογραφία υποστηρίζει ότι οι γυναίκες που κάνουν κατάχρηση ουσιών είναι ποιο πιθανόν σε σχέση με τον αντίστοιχο πληθυσμό των αντρών αλλά και τις γυναίκες στον γενικό πληθυσμό να έχουν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση ως παιδιά.
- Οι πολλαπλές ανάγκες των γυναικών αυτών που μπορεί επιπλέον να είναι και μητέρες απαιτούν τη δημιουργία κατάλληλων και ελκυστικών υπηρεσιών.
- Οι υπηρεσίες θα πρέπει να είναι ενήμερες και ευαισθητοποιημένες στις ανάγκες των γυναικών που έχουν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση στην παιδική ηλικία και οι εργαζόμενοι που θα τις στελεχώνουν να μπορούν να αντιμετωπίσουν θέματα όπως η κακοποίηση και το ψυχικό τραύμα.
- Πρόληψη της παραμέλησης και εγκατάλειψης των παιδιών
- Ανάγκη για υψηλό επίπεδο παρέμβασης και στήριξης
- Ανάγκη για τακτική μαιευτική φροντίδα ασυμβίβαστη με τις συνήθειες του τρόπου ζωής τους
- Παιδιά που γεννιούνται από εξαρτημένες μητέρες παρουσιάζουν υψηλό κίνδυνο ανάπτυξης προβλημάτων λόγω της παραμέλησης ή/και της εγκατάλειψης σε βρεφική ηλικία

Πρόληψη σε παιδιά εξαρτημένων μητέρων

- Να βοηθηθεί η φυσική μητέρα δια μέσου της απεξάρτησης να αναλάβει την φροντίδα των παιδιών
- Να μειωθεί σε πρώιμο στάδιο η πιθανότητα παραμέλησης ή/και εγκατάλειψης βρεφών και νηπίων.
- Έρευνες στη Μεγάλη Βρετανία, δείχνουν ότι σε ημερήσια βάση γεννιούνται τρία παιδιά εξαρτημένα από την ηρωίνη, το κρακ και την κοκαΐνη καθώς και από άλλες ουσίες.
- Τα τελευταία πέντε χρόνια στη Μεγάλη Βρετανία περισσότερα από 5.000 παιδιά έχουν γεννηθεί εξαρτημένα από τα ναρκωτικά καθώς οι μητέρες τους ήταν εξαρτημένες.
- Τα στατιστικά στοιχεία του Υπουργείου Υγείας δείχνουν ότι όλα τα νεογνά υπέφεραν από ‘νεογνικό σύνδρομο στέρησης’ τις πρώτες ώρες της γέννησής τους.
- Επιπλέον εκτιμάται ότι στη Βρετανία 350.000 παιδιά ζουν με εξαρτημένους γονείς και ότι οι πιθανότητες να γίνουν και τα ίδια εξαρτημένοι ενήλικες είναι επτά φορές περισσότερες από αυτές του λοιπού πληθυσμού.
- Επιπλέον μελέτες στην ίδια χώρα δείχνουν ότι ένα στα δύο μωρά δεν μένει με τη φυσική του μητέρα δυο χρόνια μετά τη γέννα όταν αυτή είναι εξαρτημένη και ακόμη και εάν έχει λάβει υποστήριξη κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης ώστε να φτάσει σε τελειόμηνο τοκετό (Tober, 2013).
- Στην Ελλάδα 40 – 50 % των εξαρτημένων μητέρων που προσέρχονται στη μονάδα του 18 ΑΝΩ θα αναλάβουν τη φροντίδα των παιδιών τους (Σφηκάκη 2012) χωρίς την συμμετοχή των συντρόφων τους καθώς και οι ίδιοι τις περισσότερες φορές είναι εξαρτημένοι, δημιουργώντας έτσι μια νέα ιδιότυπη μονογονεϊκή οικογένεια.

Παιδιά εξαρτημένων

- Αναπτυξιακά προβλήματα (π.χ. πιπίλα στα 4)
- Κοιμάται σε ίδιο κρεβάτι με γαργιά έως 6 -7 ετών
- Κατακράτηση κοπράνων για έξι μήνες
- ‘μικρό-μέγαλο’
- Προβλήματα στη λήψη τροφής (π.χ.το ταΐζουν έως έξι ετών)
- ‘παιδιά-γονείς’
- Ολοήμερη ενασχόληση με την τηλεόραση
- Έλλειψη φίλων-κοινωνική απομόνωση